

च्याङ्ग्रा स्रोत संरक्षण तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन विधि, २०७६

च्याङ्ग्रा पालन नेपालका हिमालपारी र हिमाली जिल्लाहरूमा प्रचलनमा रहेको एक महत्वपूर्ण व्यवशाय हो । च्याङ्ग्राबाट मासु लगायत नेपालबाट निर्यातयोग्य पशुजन्य वस्तुहरूमध्येको एक पशुमना उत्पादन हुने तथा विश्व व्यापार संगठनको प्रावधान अनुसार नेपालबाट निर्यात हुने पशुमनाका सामग्रीहरूमा कम्तिमा ८ प्रतिशत पशुमनाको उत्पादन स्वदेशमै हुनुपर्ने भएकोले च्याङ्ग्रा व्यवशायको प्रवर्द्धन गर्न अनुसन्धान, गुणस्तरिय उत्पादन र आवश्यक प्राविधिक ज्ञानको विकासका लागि व्यवस्था मिलाउनु अत्यन्त जरुरी देखिन्छ । उक्त कार्यको लागि उच्च उत्पादन क्षमता भएका च्याङ्ग्राको व्यवशायिकरण गर्न, नश्ल सुधार गरि मासु र पशुमनाको उत्पादन वृद्धि गर्न, जातिय संरक्षण गर्न र यसको व्यवशायिकरण तथा बजारिकरणसहज गराउन च्याङ्ग्रा स्रोत संरक्षण तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम को आवश्यकतालाई महसुस गरि सुशासन (व्यवस्थापन तथा संचालन) ऐन २०६४ को दफा १४ बमोजिम देहायको विधि जारी गरिएको छ ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ

(क) यो कार्यक्रम संचालन विधिको नाम “च्याङ्ग्रा स्रोत संरक्षण तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन विधि, २०७६” रहेको छ ।

(ख) यो कार्यक्रम संचालन विधि नेपाल सरकार, पशु सेवा विभाग बाट स्वीकृत भएपछि प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा : विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यक्रम संचालन विधिमा,

(क) “कार्यक्रम संचालन विधि ” भन्नाले च्याङ्ग्रा स्रोत संरक्षण तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन विधि, २०७६ सम्भन्धनु पर्छ ।

(ख) “मन्त्रालय ” भन्नाले कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय सम्भन्धनु पर्छ ।

(ग) “विभाग ” भन्नाले पशु सेवा विभाग सम्भन्धनु पर्छ ।

(घ) “ अनुदान ” भन्नाले यस विधि अनुसार उपलब्ध गराईने अनुदान सम्भन्धनु पर्छ ।

(ङ) “समिति ” भन्नाले यस कार्यक्रममा आवद्ध कृषक समिति सम्भन्धनु पर्छ ।

(च) “कृषक ” भन्नाले कार्यक्रममा आवद्ध च्याङ्ग्रा पालक कृषक सम्भन्धनु पर्छ ।

(छ) “ पकेट क्षेत्र ” भन्नाले च्याङ्ग्रा पालनको पकेट क्षेत्रलाई सम्भन्धनु पर्छ ।

(ज) “कार्यालय ” भन्नाले राष्ट्रिय पशुपन्छी स्रोत व्यवस्थापन तथा प्रवर्द्धन कार्यालय सम्भन्धनु पर्छ ।

(झ) “साम्केदार” भन्नाले च्याङ्ग्रा संरक्षण तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालनमा छनौट पक्षलाई सम्भन्धनु पर्छ ।

३. उद्देश्यहरु

- च्याङ्ग्रा स्रोतको संरक्षण गरि पशिमनाको प्रवर्द्धन र च्याङ्ग्राको मासु उत्पादनमा वृद्धि गर्ने,
- कृषक समुदायमा दिगो र सहभागितामूलक च्याङ्ग्रा पालन प्रणालि स्थापित गर्दै मासु र पशिमनाका को सहज आपूर्तिमा टेवा पुर्याउंदै क्रमिक रुपमा च्याङ्ग्रा पालनमा टेवा पुर्याउने,
- च्याङ्ग्रा पालन व्यवसायको मूल्य श्रृंखलामा उत्पादक देखि बितरक सम्म दिगो सम्बन्ध बनाई आय आर्जन तथा रोजगारीका अवसर वृद्धि गर्ने ।

४. कार्यनीति : दफा ३ को उद्देश्य प्राप्तिका लागि देहायको कार्यनीति अपनाईनेछ ।

(क) निजी च्याङ्ग्रापालक फार्म, कृषक समुदायमा आधारित समुह, समिति र सहकारी संस्था मार्फत च्याङ्ग्रा तथा पशिमना उत्पादनको रुपमा च्याङ्ग्रापालनलाई व्यवशायिकरण गर्दै लगिनेछ ।

(ख) च्याङ्ग्रा को उत्पादन मापदण्डको अभिलेखिकरण, विश्लेषण र छनौट प्रकृयाको अवलम्बनबाट नश्ल सुधार गर्दै उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा वृद्धि गरिनेछ ।

(ग) व्यवशायिक च्याङ्ग्रा पालनका लागि चाहिने व्यवस्थित खोर तथा घुम्ती गोठ, नश्ल सुधार, आहारा तथा व्यवस्थित चरन खर्क, स्वास्थ्य, मासु तथा पशिमनाको बजार व्यवस्थापन एवं कृषकको क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरुको प्याकेज क्रमिक रुपले उपलब्ध गराई नमुना च्याङ्ग्रापालनको रुपमा स्रोत क्षेत्र विकास गरिनेछ ।

(घ) संचालित कार्यक्रमको अवधि समाप्ति पछि पनि सम्बन्धित साभेदारले यसलाई निरन्तरता दिई दिगो बनाउनेछ ।

(ङ) निजी, सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरुको सहकार्यमा कार्यक्रम संचालन गर्न सकिने छ ।

५. कार्यक्रमको अवधि : यस कार्यक्रमको अवधि ५ वर्षको हुनेछ । कार्यक्रमको सफलता र प्रभावकारिताको आधारमा कार्यक्रमलाई थप निरन्तरता दिईनेछ ।

६. कार्यक्रम संचालन हुने जिल्ला तथा स्थान :

पहिलो वर्ष : डोल्पा जिल्ला

दोश्रो वर्ष : मनाङ, हुम्ला, मुगु

तेस्रो वर्ष : दार्चुला

चौथौ वर्ष : ताप्लेजुङ.

पाँचौ वर्ष : सोलुखुम्बु

कार्यक्रमको सफलता र प्रभावकारिताको आधारमा आगामि वर्षहरूमा कार्यक्रमलाई अन्य जिल्लाहरूमा विस्तार गरिनेछ ।

७. कार्यक्रम संचालनका लागि क्षेत्र छनौट का आधारहरू :

- व्यवस्थित तथा दिगो रूपमा व्यवशायिक च्याङ्ग्रा विकासको लागि कृषकको सामाजिक, आर्थिक तथा शैक्षिक अवस्था अनुकूल रहेका च्याङ्ग्रा पकेट क्षेत्र,
- घाँसको विकास भएको चरन खर्क वा विकास गर्न सकिने भू वनोट तथा हावापानि भएको क्षेत्र,
- च्याङ्ग्रा पालन विस्तारको पर्याप्त संभावना भएको,
- विगतमा जिल्ला पशु सेवा कार्यालयले पकेट मानेको क्षेत्र,
- विज्ञ केन्द्र तथा स्थानिय निकायको पशु सेवा शाखा संग समन्वय गरी पकेट क्षेत्र छनौट गर्ने

८. कार्यक्रम संचालनको लागि साभेदार संचालक छनौटका आधारहरू :

- व्यवशायिक रूपमा च्याङ्ग्रा पालन गरिरहेको,
- निजी व्यवशायिको हकमा कम्तिमा १०० प्रजनन् योग्य माउ च्याङ्ग्रा पालन गरिरहेको,
- समुह, समिति वा सहकारीको हकमा २० जनाको एक समुह र समुहका प्रत्येक सदस्यले कम्तिमा २५ प्रजनन् योग्य माउ च्याङ्ग्रा पालन गरिरहेको,
- समुहका सदस्यहरू एकै क्षेत्र वा एक आपसमा नजिकको क्षेत्रमा रहेको,
- चरन खर्कमा आधारित घुम्तीगोठ प्रणालिबाट पशुपालन गरेको,
- च्याङ्ग्रा विकासको लागी प्रसस्त सम्भावना भएको क्षेत्र

९. कार्यक्रम संचालनका लागी साभेदार छनौट संचालन प्रकृया

यस कार्यालयले कार्यक्रम संचालनको लागी छनौट गरिएका जिल्लामा रहेका निजी फार्म, समुह, समिति, सहकारी, संघ, संस्था एवं च्याङ्ग्राको पकेट क्षेत्रको विवरण सम्बन्धित भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र र सम्बन्धित स्थानिय तहसँगको समन्वयमा कार्यक्रममा सहभागी हुन इच्छुक निजी फार्म, समुह, समिति, सहकारी, संघ, संस्थाहरूसँग कार्यक्रम बारे छलफल गरी बढी भन्दा बढीको सहभागितामा साभेदार संस्था छनौट गरिने छ ।

१०) मुल समिति गठन, अभिमुखिकरण र कार्ययोजना तयारि

नेपाल सरकार
कृषि तथा पशुपन्छी विकास
पशु सेवा विभाग
सुर्खेत

- छनौट भएका कृषकहरु वा समुहलाई प्रतिनिधित्व गराई २० जनाको एक समुह वाट १० सदस्यिय मुल समिति गठन गरिनेछ । पहिलो वर्षको कार्यक्रमका लागि एक मुल समिति हुनेछ र कार्यक्रमको प्रभावकारिताका आधारमा आगामि वर्षहरुमा थप समुह तथा मुल समिति गठन गरिनेछ ।
- कार्यक्रमबारे अभिमुखिकरण गरि, सरोकारवाला पशु सेवा का निकायहरुको प्रत्यक्ष संलग्नतामा ५ वर्षे व्यवशायिक च्याडग्रापालन, संरक्षण, प्रवर्द्धन तथा बजारिकरण कार्ययोजना निर्माण गरिनेछ । यसका लागि मुख्य संयोजन यस कार्यालयले गर्नेछ ।

११) प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरु

- छनौट भएका साभेदार संचालकका लागि च्याडग्रापालन संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्न आहारा व्यवस्थापनका लागि चरन खर्क व्यवस्थापन तथा घांस उत्पादन तथा प्रवर्द्धन, नश्ल सुधारका लागि प्रजनन् योग्य बोका वितरण र पशु स्वास्थ्य प्याकेज कार्यक्रम अन्तरगत संक्रामक रोग विरुद्ध खोप र परजीवि नियन्त्रणका कार्यक्रम यस कार्यालय संग सम्भौता गरि पशु सेवाका निकायहरु संगको प्रत्यक्ष समन्वयमा संचालन गरिनेछ ।
- प्रजनन् योग्य बोकाको मापदण्ड पशु सेवा विभागले तोके बमोजिम हुनेछ ।

१२) बजार तथा बजारिकरण

- पशु सेवाका निकायहरुको प्रत्यक्ष समन्वयमा खसीबोका संकलन केन्द्रको सम्भाव्यता तथा पहिचान र च्याडग्राजन्य उत्पादन बजारीकरणका लागि बजार सेवा समितिको गठन एवं संचालन गरिनेछ ।
- उत्पादक देखि उपभोक्ता सम्मका सबै सरोकारवालाहरुलाई बजार मुल्य शृंखलामा आवद्ध गराइनेछ ।

१३) प्राविधिक सामाजिक परिचालकको व्यवस्था

- प्राविधिक कार्यहरुका लागि एक मुल समिति एक प्राविधिक सामाजिक परिचालक (पशु विज्ञानमा कम्तिमा जेटिए उर्तिण) को व्यवस्था प्रतिशपर्धात्मक छनौट प्रणालि बमोजिम यस कार्यालयले गर्नेछ । कार्यक्रम अवधि भर निजको पारिश्रमिक यस कार्यालयले साभेदारको खातामा जम्मा गर्नेछ ।
- सामाजिक परिचालक नियुक्त गर्दा सम्भव भएसम्म स्थानिय लाई प्रोत्साहन गर्नुपर्नेछ ।
- परिचालकको काम, कर्तव्य र अधिकार तपशिल बमोजिम हुनेछ :

✓ अभिलेखिकरण, नियमित तथ्यांक संकलन र मासिक प्रेषण,

सहायक

- ✓ समुह समिति गठन तथा परिचालनमा सहयोग गर्ने,
- ✓ बजारीकरणमा सहयोग गर्ने,
- ✓ प्राविधिक कार्यहरु जस्तै : उपचार तथा खोप सेवा प्रदान गर्ने,
- ✓ साभेदार संचालक मुल समितीको प्रत्यक्ष समन्वयमा कार्य गर्ने,
- ✓ यस कार्यालय तथा मुल समितिबाट कार्यक्रम सम्बन्धि लगाएका अन्य कार्यहरु गर्ने,
- ✓ निजको मासिक पारिश्रमिक बढीमा नेपाल सरकारको रा.प.अन. द्वितिय (प्रा) कर्मचारि सरह हुनेछ ।
- ✓ प्राविधिक सामाजिक परिचालकले हाजिरी मुल समितिको कार्यालयमा गर्नु पर्नेछ ।

१४) अनुगमन, मूल्यांकन तथा प्रतिवेदन सम्बन्धि व्यवस्था

१. यस कार्यक्रमको अनुगमन तथा मुल्यांकन मन्त्रालय, विभाग, राष्ट्रिय पशुपन्छी स्रोत व्यवस्थापन तथा प्रवर्द्धन कार्यालय तथा पशु सेवाका अन्य सरोकारवाला निकायहरुबाट हुनेछ ।
२. मासिक, चौमासिक तथा वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन लगायतका उपलब्धिहरु विभाग मार्फत मन्त्रालयमा राष्ट्रिय पशुपन्छी स्रोत व्यवस्थापन तथा प्रवर्द्धन कार्यालयले पठाउनु पर्नेछ ।

१५) थपघट वा हेरफेर गर्न सक्ने::

१. यो कार्य संचालन विधिको कार्यान्वयनलाई थप व्यवस्थित प्रभावकारी बनाउन विभागले आवश्यकता अनुसार ग्रस विधिमा थपघट, हेरफेर वा खारेज गर्न सक्नेछ ।
२. यस कार्यक्रम संचालन विधिको कार्यान्वयनमा कुनै बाधा अवरोध र अस्पष्टता आएमा त्यस्तो बाधा अवरोध फुकाउने प्रयोजनका लागी विभागले आवश्यकता अनुसार व्याख्या गर्न सक्नेछ ।

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
[Handwritten text]